

Füzi László

Küzdelem a kiemelkedésért

Czibak Ilona Megcsókolt az élet című könyvéről

Ha a szellemi kapcsolatokat nem tartanám életünk természetes részének, akkor azt mondanám, hogy a vak véletlen juttatta kezembe Czibak Ilona könyvét. De hát még mindig léteznek kapcsolódások, s néha a történések sora is szerencsésen formálja azokat, a könyv végül mindezeknek köszönhetően jutott a kezembe. Aztán elkezdtem olvasni, s nem tudtam letenni, régen éreztem azt, hogy a leírtak megérintenek, s hogy az olvasottakat állandóan a magam életének történéseivel vetem össze... Ahhoz azonban, hogy megmagyarázzam, miért hatott rám elemi erővel ez a könyv, pár mozzanatot rögzítenem kell.

Elsőként azt emelem ki, hogy Czibak Ilona nem író, legalábbis a szó szélesebb körben használatos értelmezése szerint nem az. Nem csupán azért nem, mert a társadalmi megítélés szerint nem kötődik az irodalomhoz, hanem azért sem, mert ennek a könyvnek az írásakor sem viselkedett íróként. Nem tette meg azt, amit az írók általában megtesznek. Nem jelölte ki a történések helyét, csupán pár utalásból értesülhetünk arról, hogy mindaz, amiről megtörténtként, vele való megtörténtként esik szó, Jánoshidán történt meg, a történések idejéről is csak annyit tudunk meg, hogy az nagyobb részét a hatvanas évek elejére-közepére esik. Időrendet sem tartott a történések elmondásában, általánosságban elmondható, hogy úgymond a tudatos írói építkezésnek a nyomát sem fedezhetjük fel a könyvben. Ehelyett, ha jól számolom, harminckilenc szakaszban történeteket mond el, vagy inkább történeteket mesél el – minden íráságra való rájátszásnál nagyobb erővel. Megjegyzem, a „mesélés” természetessége felerősíti, megerősíti az általa megélt sorsnak az olvasóra gyakorolt hatását.

Czibak Ilona, ahogy már jeleztem, a Szolnok megyei Jánoshidán született, ahogy mondja, fehér bőrű cigány családba. Volt a falu, volt a cigányváros és volt a telep, ezt a feljegyzések egymástól távollévő utalásaiból lehet kibontani. A telep rejtette a legmélyebb bugyrokot, aztán következett a cigányváros, majd a falu, ők valahol a cigányváros és a falu határán éltek – de a szegénységnek azzal a mélységével, amelyet a történetei elmondása során megjelenít, kortárs emlékezésben, ez számomra most azt jelenti, hogy a történetek kezdő időpontja beleesik a magam életének idejébe, én még nem találkoztam.

Történeti, néprajzi írásokban igen, de „élő” anyagban nem.

Czibak Ilona emlékezésének központi magját a család jelenti, szoba-konyhás, döngölt padlós lakásban éltek, hatan aludtak az egyetlen szobában, a szülők és a négy gyermek. Édesanyja a családdal törődött, apja gyárkéményeket javított szer-

te az országban, aztán hétvégére hazament, lakodalmakon, közösségi eseményeken zenélt, cimbalmozott. Életük körülményeit ezek a keretek határozták meg, úgy, hogy sokszor nem volt pénzük a másnapi elinduláshoz. Idézem: „Szűkösen éltünk, gyakran kellett a mindennapi betevőhöz hitelt kérni Vera néni boltjában, vagy a piacon áruló falubeliektől. Ez éveken át csak úgy működhetett, hogy a megkapott fizetésből azonnal ki kellett egyenlíteni a tartozásokat. Nem volt ritka, hogy a szüleim kifizették a tartozást, de ugyanott újra vásároltak hitelbe, mert annyi pénz nem maradt, hogy apám vissza tudjon utazni a munkahelyére...”. A történetekből kibontakozik, mondom, nem a szokásos időrendet követve, a család mindennapi élete. Ebből pár mozzanatot eleveníték fel. A házuokról olvasom: „Egy szobakonyhás, padló nélküli vályogházban laktunk sokáig. Az idő telével, apám állandó munkaviszonyának köszönhetően lehetőség nyílt kölcsön felvételére. Elsőként bevezettük az áramot és vége szakadt a petróleumos világítás korszakának. Még egy kis néprádiót is sikerült használtan venni valahonnan, amelyen nemcsak a Kossuth és a Petőfi rádió adásait »foghattuk«, hanem a Szolnok rádióét is, a heti pár alkalmas adásidőben. Természetesen nem hallgathattuk addig, amíg szerettük volna, mert spóroltunk az árammal, a világítással is csínján bántunk!” A fűtésről a következők találhatók: „A tél mindig kihívás volt a mindennapi táplálék és a fűtés megoldásának tekintetében. (...) Minden házban volt kemence, melyben kukoricaszárral, szalmával, gallyakkal és minden más éghető hulladékkal fűtöttek. A fűtőanyagot naponta mentek beszerezni, nem állt az udvarokon kazlakban a felsoroltakból semmi. Esőben, sárban, fagyban keresték a letöredezett gallyakat, a fagyos szántóföldeken kint felejtett kukorica- és napraforgószárazakat.” Másutt ezt találtam: „Tavasztól őszig száraz tehéntrágyával tüzeltünk az edények alatt a sparheltben. Akkoriban nem is egy tehéncorda volt a faluban, sőt, volt konda is (disznócsorda). Kora reggel jöttek a kanászok, fűjták utcáról utcára a tülleiket és terelték az állatokat ki a legelőre. Este, miután a tehének egész nap degeszre ették magukat, hajtották haza a tejjel tele tőgyű állatokat. Ez a legelő messze volt a falutól, úgy hívtuk, hogy tehénjárás. Ide jártunk száraz tehéntrágyát gyűjteni és cipeltük haza zsákban vagy lepedőben, batyuba kötve a nyakunkban vagy a hátunkon.” A tisztaság megőrzéséért folytatott, tetvek elleni küzdelmükről a Czibak Ilona által írtak Sára Sándor *Feldobott kő* című filmjét juttatta eszembe: „Alsó tagozatban gyakran álltunk egyesével sorba a tanító néni előtt, aki rendszeresen ellenőrizte a körmünk, nyakunk és fejünk tisztaságát. Az osztályterem falára ki volt függesztve az osztálynévsor, minden név mellett rubrikákkal és színes pettyekkel. A fekete a piszkosságot, a zöld a kevésbé piszkosat, a piros a tisztaságot jelentette. Elsüllyedtem volna, ha nem mindig piros az enyém! Anyám nagyon nagy gonddal ellenőrzött bennünket, és nemcsak a személyes tisztaságunkat, hanem az otthonunk tisztaságát is vigyázta, hisz a rettegett jelzőket igaztalanul is a fejünkhöz vágták rendszeresen.” A néprajzi iroda-

lomban sem olvastam a vályogvetés olyan pontos leírását, mint amilyen Czibak Ilonáé, s a munka és a mulatás leírása is emlékezetes oldalakat eredményezett. A legjobb vályogvető munkájáról a következőket írja: „Ott lógtam mellette gyakran, mert szerettem nézni azt a különös kapcsolatot, ami a sár és közte élt. Nem a sár volt a domináns, ő uralta a sarat! Nem ő szenvedett a sártól, a sár »szenvedett« tőle! Úgy állt a kapa a kezében, úgy emelte, vágta vele a törekes masszát, hogy annak formálódnia kellett, amilyenné ő akarta! Izmos teste olyan volt, hogy nincs testépítő, aki ilyen munka nélkül hasonló testet tudna építeni. (...) A nap és a víz közelségének köszönhetően barna, anatómiai könyvekbe illő teste szinte fénylett munka közben, mozdulatai nyomán »zsírosodott« a vetésre szánt hatalmas mennyiségű törekes, szalmás, vizes sár.” A mulatás kapcsán apja utolsó „szolgálatát”, azaz az utolsó lakodalomban való cimbalmozását idézte fel: „...megálltunk a sátor bejáratánál, és soha nem felejtendő kép tárult elém. Apám a cimbalomnál, ahogy szokott: minden figyelmével a primásra, a zenére koncentrált, megszűnt körülötte a zenén kívül létező világ. Biztos vagyok benne, hogy a mulatókat egyáltalán nem látta! (...) Egyik nótát énekelt a másik után, közben mosolygott, és biztatta a versszakok között a mulatókat további táncra, és mondogatta, hogy szépek vagytok, lányok, szépek vagytok, asszonyok, de nem nyomasztóan, hanem jólesően, vendégeknek tetszően – imádták, megőrültek érte! Ő dirigálta a zenekart, és nem a primás, de ő dirigálta és tartotta életben a fergeteges hangulatot és a fáradhatatlan, jókedvű táncot is. Én ilyen még nem láttam! Olyan összhang, olyan egység volt a sátorban, mintha valaki koreografálta volna a tánc lépéseket és a mozdulatokat!”

A jelzett „alappillérek” mellett és között történeteket találunk szülőkről, nagyszülőkről, a megélhetés kényszeréről, a félrelépőkről, magáról a közösség életéről úgy, ahogy az akkor még látszott. Az eredendő szegénység mellett volt azonban egy másik tehertétele Czibak Ilonának. Az, utaltam már rá, hogy cigánynak született. „A legrégebb emlékeim óta tudom, mert tudatosították bennem, hogy cigány vagyok. Hogy ez mit jelentett? A nem cigányokkal szembeni alsóbbrendűséget. (...) Lenéztek minket, kirekesztettségünket pedig azzal hangsúlyozták, hogy a falu legszélére telepítették bennünket (amíg kormányprogramként életbe nem lépett a telepek felszámolása), és nem engedték dolgozni egyenrangú félként, csak a legnehezebb, lepiszkosabb, legalja munkákat bízták őseinkre. Utolsóként közművesítettek felénk, s utolsóként építik vagy javítják ma is az utakat! Apám, anyám fehér bőrű volt, anyám haja lányként és fiatalasszonyként világos. Ismeretlen környezetben senki meg nem mondta volna róluk, hogy milyen származásúak. Rólam sem mondták volna meg, de diákként a jellemzésekben már benne volt, így, ha akartam, ha nem, máris tudta mindenki, hiába kerültem új környezetbe! Egyedül én nem tudtam, hogy tudják, utóbb mondták el, hogy nevem mellett a naplóban ott volt a c betű.”

Az eddigi utalásokból is látható, hogy komoly, mit komoly, embert próbáló feladatot jelentett mindenkinek, hogy ebből a világból kilépjen, s ahogy mondani szokták, tanult emberré váljon. Az, hogy ez Czibak Ilonának sikerült, az egyéni törekvésen túl nyilvánvalóan, s a könyvből is ez tűnik ki, családja beosztó, törekvő, apró lépésekre építő hajlamának és az ország hatvanas évek közepétől megmutatkozó fejlődésének köszönhető. Mindezzel együtt azt, hogy a könyvben leírt világból való kilépés mekkora energiákat követelt meg, elképzelni sem tudom. Azt viszont tudom, hogy ennek a világnak a könyvben elmondott történései belém égették magukat. Ahogy számolom, évre egyidős lehetek Czibak Ilonával, a gyerekkoromat az ország másik részében ugyanabban az időben, de más térben éltem meg. Szegények voltunk mi is, nálunk is dolgozott mindig mindenki, előttem vannak az emberek, akiknek a munkájáról hőskölteményt lehetne írni, mi is beosztva, apró lépéseket előre téve éltük az életünket, nekem- nekünk is meg kellett küzdenünk az otthoni világból való kilépésünkért, még egyfajta társadalmi lenézettséget is átéltünk – ám azt, hogy a szegénységnek és a megalázottságnak létezhetnek az általam ismerteknél mélyebb rétegei, el sem tudtam képzelni.

Czibak Ilona könyvéből megismertem ezeket is.

(I.A.T. Kiadó, 2021)

E számunkat nyomta és kötötte a Print 2000 Nyomda Kft.

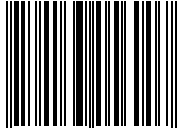

6000 Kecskemét, Nyomda u. 8. | telefon: +36 76 501 240 | e-mail: info@print2000.hu
www.print2000.hu

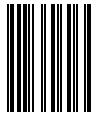

2023. SZEPTEMBER

ISSN 013-3056X

9 770133 056007

2 3 0 0 9

ÁRA: 800 Ft (ELŐFIZETŐKNEK 600 Ft)

KULTURÁLIS ÉS INNOVÁCIÓS
MINISZTERIUM

Petőfi
Kulturális
Ügynökség

Nemzeti
Kulturális
Alap